

MONTE ZUMA

TIJDSCHRIFT VOOR TOERISME
& DUURZAME ONTWIKKELING

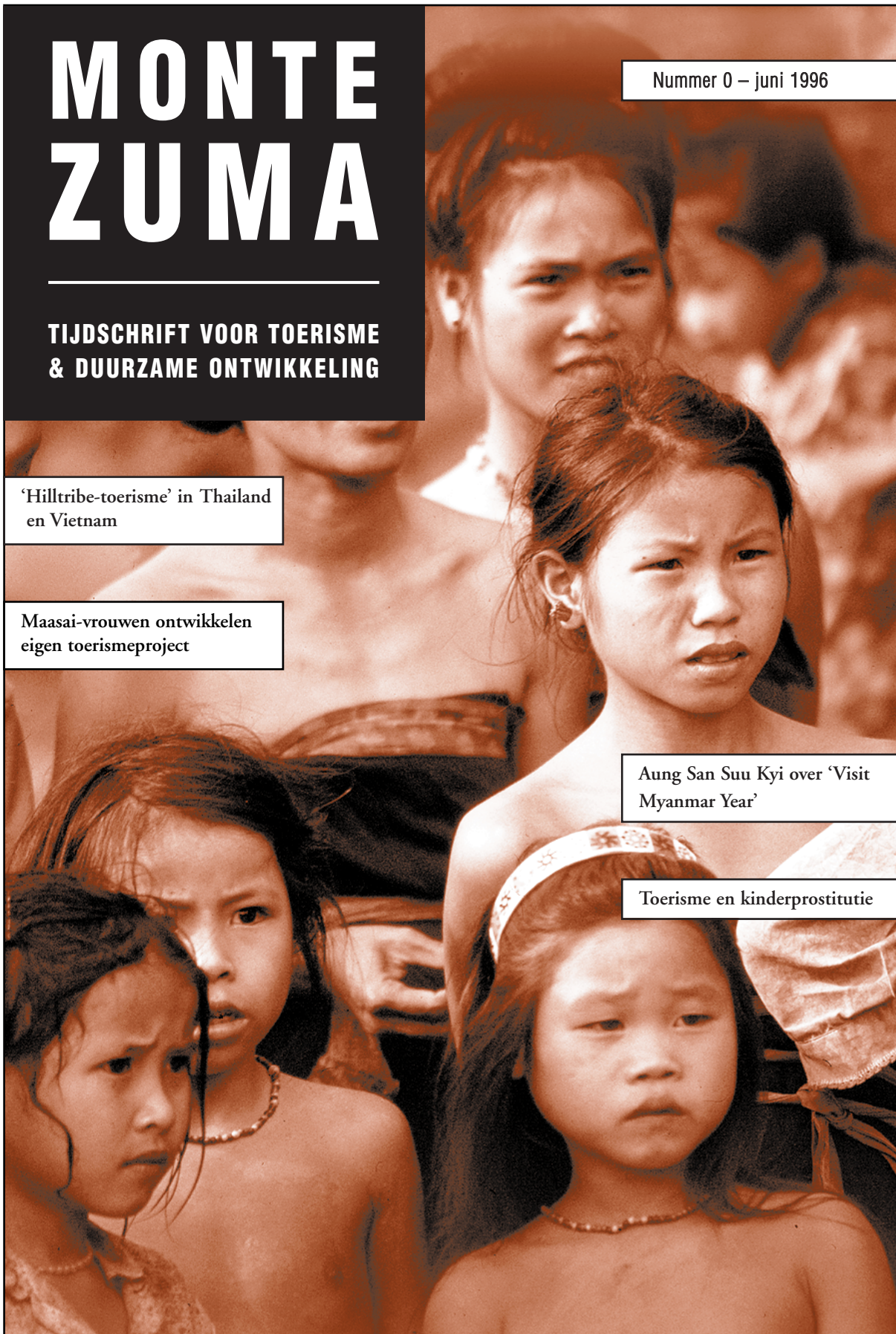
Nummer 0 – juni 1996

'Hilltribe-toerisme' in Thailand
en Vietnam

Maasai-vrouwen ontwikkelen
eigen toerisme project

Aung San Suu Kyi over 'Visit
Myanmar Year'

Toerisme en kinderprostitutie

MONTE ZUMA

TIJDSCHRIFT VOOR TOERISME
& DUURZAME ONTWIKKELING

Montezuma, 1996, nummer 0

Montezuma verschijnt viermaal per jaar. Donateurs van stichting Retour krijgen het blad gratis. Losse nummers kunnen worden besteld door f7,95 over te maken op gironummer 263867 van stichting Retour in Nijmegen, onder vermelding van 'Montezuma' en het betreffende nummer.

Redactie

Frans de Man (coördinator)
Theo Noten
Silvia van der Cammen
Henri Smits

Eindredactie

Marieke van Zutphen
Carlo Gremmen

Vormgeving

Carlo Gremmen

Het volgende nummer verschijnt in het najaar. Bijdragen daarvoor moeten voor 1 september worden toegestuurd aan:

Redactie Montezuma

Postbus 1570
6501 BN Nijmegen
Tel./fax (024) 3 60 62 24

Donateurs

Stichting Retour is voor het verzorgen van haar informatie- en promotieprojecten grotendeels aangewezen op inkomsten via donateurs. Voor f30,- (voor instellingen en bedrijven f100,-) bent u al donateur, wordt u op de hoogte gehouden van de activiteiten van Retour en krijgt u viermaal per jaar gratis het blad Montezuma thuis gestuurd. Zodra uw donatie is overgemaakt op ons gironummer 263867, krijgt u het Retour-informatiepakket, met daarin Montezuma, thuisgestuurd. Overigens zijn ook bijdragen hoger dan het minimum van harte welkom.

Montezuma is een uitgave van stichting Retour.

Inhoud

Redactioneel	3
Voorzitter stichting Retour	
Maasai-vrouwen ontwikkelen eigen toerismeproject	4
Silvia van der Cammen	
'Hilltribe-toerisme' in Thailand en Vietnam	8
Henri Smits	
Toerisme en kinderprostitutie	11
Theo Noten	
Aung San Suu Kyi over 'Visit Myanmar Year'	15
Vertaling uit het Engels: Theo Noten	
In het kort	17
Vertaling en redactie: Theo Noten en Frans de Man	

Foto's: Henri Smits

Foto op p. 11: Cyrill Ardin

Redactioneel

Voorzitter stichting Retout

We horen het steeds vaker: het internationale toerisme zal tegen het jaar 2000 de grootste exportsector zijn in de wereldeconomie. Ondanks economische recessies, sociale spanningen, politieke omwentelingen en militaire conflicten is het toerisme in de laatste dertig jaar verveelvoudigd. Het aantal grensoverschrijdende reizen in 1995 bedroeg ruim 567 miljoen en dat leverde een totaal van 372 miljard dollar op. Niet alleen de aantallen toeristen en de omzetten groeiden, ook de hoeveelheid mogelijkheden nam toe. Het is niet makkelijk om uit de vele kleurrijke brochures een bestemming te kiezen. Wordt het Bhutan, Isla Margerita, Zanzibar, Vietnam, Bolivia of Gambia? En wat gaan we doen? Hanggliden, rebirth'en, survival'en, de lokale cultuur beleven of zonnen?

Het maken van een keuze wordt nog eens bemoeilijkt doordat we op ons verantwoordelijkheidsgevoel worden aangesproken. Mogen we wel in dat vervuilende vliegtuig, maken we niet te veel recreatieve autokilometers en passen we ons wel aan bij de lokale gebruiken? Ecotoerisme, duurzaam toerisme, verantwoord toerisme, allemaal uitingen in de toerismesector die ons aanspreken op onze verantwoordelijkheid voor de samenleving, ook tijdens de vakantie. Zij genieten een groeiende aandacht. Consumenten consumeren steeds vaker verantwoorde producten: Max Havelaar, gerecycled papier, milieuvriendelijk wasmiddel en nu ook verantwoorde reizen. Ondernemers willen duurzaam ondernemen en overheden ondersteunen dit streven met stimulerende maatregelen. En ook in de Derde Wereld is er een groeiende belangstelling voor. Bovendien blijkt verantwoord reizen gewoon ook heel leuk te zijn, omdat je bewuster met de natuur en cultuur omgaat.

De stichting Retour zet zich in voor Responsible Tourism, verantwoord toerisme. Retour vindt toerisme verantwoord als het duurzaam is, dus als de

economische, sociale en ecologische bronnen die toekomstige generaties hard nodig hebben, niet verbruikt worden. Maar het moet ook de lokale bevolking in de Derde Wereld een grotere stem geven in de ontwikkeling van de sector, door haar vooraf te raadplegen, te informeren, te betrekken in de planning en te laten profiteren van de opbrengsten. Toerisme moet volgens ons bijdragen aan duurzame ontwikkeling en aan de weerbaarheid van de lokale bevolking in de Derde Wereld. We zijn nu een kleine tien jaar actief op dit terrein. We zijn gestart, omdat een kritische toerisme-organisatie in de Derde Wereld (ECTWT) ons vroeg om ondersteuning in haar pogingen de aandacht te krijgen voor de negatieve gevolgen van het toerisme. Aanvankelijk probeerden we alleen de discussie te beïnvloeden, maar vanaf 1992 zijn we meer gericht op ontwikkeling van projecten. Retour heeft daarom twee werkterreinen: het opzetten, adviseren en begeleiden van toeristische projecten voor ontwikkelingsorganisaties en het bestrijden van de negatieve gevolgen van toerisme. Van beide vindt u voorbeelden in dit blad.

In ons werk krijgen we veel verzoeken om informatie. Blijkbaar is een groot aantal mensen geïnteresseerd in verantwoord toerisme: studenten, overheden en touroperators. Via netwerken en nieuwsbrieven beschikken we over een aantal bronnen die we via Montezuma voor een groter publiek willen ontsluiten. Daarnaast willen we met het blad een platform bieden voor uitwisseling van kennis en ervaring van reizigers, toeristen, toerismeprofessionals en andere geïnteresseerden. We zullen ons best doen om de stem uit de Derde Wereld te laten doorklinken, en verder zult u nieuwtjes uit de reisindustrie en artikelen over de achtergrond van het toerisme naar de Derde Wereld aantreffen. We hopen dat u ons uw commentaar op dit eerste nummer zult laten weten, zodat we Montezuma kunnen uitbouwen tot een blad dat voldoet aan uw behoefte aan informatie.

Maasai-vrouwen ontwikkelen eigen toerismeproject

Silvia van der Cammen

Uitgenodigd door de Maasai

De Maasai-mannen trekken zich terug. De vrouwen worden gesommeerd de bankjes klaar te zetten onder de boom. Er moet overlegd worden. De Maasaimannen hebben al onderling besloten dat ze liever toeristen ontvangen die meer geïnteresseerd zijn in cultuur, dan in luxe en mooie plaatjes. Dit is beter voor hun eigen cultuur en ze kunnen meer te weten komen over de cultuur van het westen. In het toeristische programma zal zeker een moment ingebouwd worden om met de toeristen te praten over elkaars gewoonten en gebruiken, maar de gevolgen hebben ze nog niet helemaal overdacht. Want de toeristen stellen zelf natuurlijk ook vragen. Zij zullen kritisch kijken naar de Maasai, net zoals de Maasai kritisch kijken naar de toeristen. Ze zullen zich afvragen welke rol vrouwen hebben in de culturele gemeenschap en waarom vrouwen niet deelnemen aan de toeristische activiteiten. Hoe willen de mannen dat oplossen?

Na een paar dagen vergaderen en nadenken, hebben de Maasai-mannen een gezamenlijk besluit genomen. De Maasai-vrouwen mogen meedoen aan het project, maar dan moeten ze hun eigen taken bepalen en deze ook zelf uitvoeren.

De vrouwen worden ingelicht. Ze zijn het eens met deze plannen, maar eisen wel een vrouwelijke adviseur. Toen ik in het dorp arriveerde, vertelden ze mij dat ze graag verder wilden nu ze de kans hadden om eigen activiteiten te ontplooiën. Ze wisten echter niet hoe ze dit moesten aanpakken. Hun vraag was dan ook: 'Wil jij ons helpen?'

Toerisme en empowerment

Deze vraag werd mij voorgelegd toen ik met de stichting Retour in Noord-Tanzania was om in opdracht van SNV, de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie, een toeristisch project op te zetten

met twee Maasai-dorpen. Het idee was door de Maasai zelf ontwikkeld met als doel nieuwe bronnen van inkomsten aan te boren. Tegelijk zou het een project moeten zijn dat volledig in de hand werd gehouden door de Maasai zelf; zij hadden genoeg nadelige gevolgen gezien van het toerisme bij andere Maasai. Gekozen werd voor het opzetten van twee campsites en het ontwikkelen van een wandelsafari voor een beperkt aantal groepen toeristen per jaar. Het doel van het project was het stimuleren van 'empowerment': het vergroten van de weerbaarheid van Maasai in een snel veranderende wereld. Ze zouden economisch betere vooruitzichten moeten krijgen, wat zou leiden tot betere verhoudingen met de autoriteiten. Daarnaast zou de verhouding tussen mannen en vrouwen wat gelijkwaardiger moeten worden. Toerisme werd in dit geval ingezet als middel om tot ontwikkeling te komen.

Een aantal vragen komt als vanzelf naar voren. Ten eerste: wat biedt het toerisme aan mogelijkheden om empowerment te bewerkstelligen? Daarnaast: kunnen de middelen die door ontwikkelingsorganisaties worden gebruikt om de positie van vrouwen te verbeteren, ook binnen een toeristisch project gebruikt worden? En, dit is erg belangrijk: kunnen vrouwen daadwerkelijk participeren, als dit nog niet is gebeurd in het verleden?

Maasai in Tanzania

De Maasai in Noord-Tanzania hebben altijd een vreemde relatie met toerisme gehad. Ze woonden in de Serengeti, een van de mooiste stukken natuur in Afrika. Dit werd een van de aantrekkelijkste toeristische plaatsen, toen het werd bestempeld als natuurpark. Het gevolg hiervan was echter dat de Maasai moesten wijken.

Ze bleven als volk echter een bijzondere attractie, als een van de weinige culturen die haar tradities ook uiterlijk gezien in stand houdt. De Maasai zelf zijn echter nooit betrokken geweest bij enige toeristische activiteit en zien zichzelf vaak als slachtoffers van het toerisme. Tegelijkertijd zien zij hun inkomsten verminderd, omdat ze hun koeien niet meer overal kunnen laten grazen. De grond die voorheen van iedereen was, wordt nu door grootgrondbezitters opgekocht voor toeristische doeleinden. De Maasai worden gedwongen zich te vestigen op één plaats, iets wat niet bij hun cultuur past.

Vrouwen nemen een speciale positie in in de Maasai-cultuur. De wereld van mannen en vrouwen is binnen deze cultuur strikt gescheiden. Ze leven ieder in hun eigen wereld, met eigen codes, waarden en symbolen. De mannen nemen het hele sociale leven en het leven buiten de gemeenschap op zich, terwijl de vrouwen verantwoordelijk zijn voor het leven binnen de gemeenschap. Maasai leven in boma's, groepen hutten waar grote gezinnen met al hun vee bij elkaar wonen. De vrouwen zorgen voor het voeden van de kinderen en het vee, maar zijn ook verantwoordelijk voor de aanwezigheid van voldoende voedsel. Zij zorgen voor water en hout. De Maasai-vrouwen hebben echter geen geld om voor eten of medicijnen te zorgen. Ze hebben geen eigen bezittingen en hun maatschappelijke positie wordt bepaald door hun vader, hun echtgenoot of hun zoon.

Gender-problematiek

De vraag om Maasai te ondersteunen bij het opzetten van toeristische activiteiten waar zij zelf volledig de hand in zouden hebben, kwam van vrouwen en jongeren. Maar als het project succesvol zou worden, zouden waarschijnlijk alleen de mannen echt profiteren. Daarom was het van belang de Maasai-mannen te overtuigen van het feit dat het toeristisch project ook open moest staan voor de vrouwen. Hier kan een belangrijke les geleerd worden uit de ervaringen van 'gender'-experts in ontwikkelingsprojecten.

Binnen de verschillende benaderingen die gehanteerd worden om de positie van vrouwen in ontwikkelingslanden te verbeteren, wordt vaak de

vraag gesteld in hoeverre men moet proberen de machtsverhoudingen te veranderen. In de loop der jaren heeft in deze discussie een ontwikkeling plaatsgevonden bij het bepalen van strategieën en methoden.

In de jaren zeventig werd men zich bewust van het feit dat vrouwen een belangrijke economische rol vervullen in een gemeenschap. Het aanwenden van het arbeidspotentieel van vrouwen zou een grote sprong vooruit betekenen in het ontwikkelingsproces van Derde-Wereldlanden. Emancipatie en een onbelemmerde toegang van vrouwen tot de economisch productieve sector was belangrijk en kon mogelijk gemaakt worden door scholing en door het opheffen van discriminerende bepalingen. Vrouwen zouden moeten meegaan in de ontwikkeling van de gehele gemeenschap.

De benadering die nu gangbaar is in ontwikkelingssamenwerking introduceerde het concept 'gender'. Het gaat niet om de positie van vrouwen ten opzichte van ontwikkeling, maar om de positie van vrouwen ten opzichte van mannen; de gender-verhoudingen. De centrale vraag in deze benadering is waarom vrouwen een tweederangs positie hebben. Het gaat om een analyse van de rollen die vrouwen en mannen krijgen toebedeeld in economisch, sociaal, politiek en cultureel opzicht. Voor een betere positie van vrouwen moet er een structurele verandering in de gender-verhoudingen tot stand komen. Vrouwen zijn dan geen passieve ontvangers van ontwikkeling, maar actief handelende personen die zelf een rol kunnen spelen in veranderingen. De verhoudingen tussen mannen en vrouwen kunnen veranderen als vrouwen meer economische zelfstandigheid verwerven, meer onderwijs genieten en meer in het productieve leven worden betrokken.

De bestaande verhoudingen zijn gegroeid in een proces van eeuwen. Om die te veranderen, hadden de Maasai-vrouwen enige hulp van buitenaf nodig. Het vereist bepaalde vaardigheden om met die nieuwe positie te kunnen omgaan. Vandaar hun vraag aan mij om daarbij te helpen. De weerstand van de mannen moet niet onderschat worden. In beginsel zijn zij degenen die macht moeten inleveren. Bovendien bepalen zij in eerste instantie wat er verandert. In het Maasai-project

bleek duidelijk dat eerst 'toestemming' van de mannen verkregen moest worden, alvorens de vrouwen in het project te kunnen betrekken.

Rol Maasai-vrouwen in toerismeproject

De mannen besloten dat ze een bepaald type 'bewuste' toerist wilden ontvangen. Deze toeristen zouden echter ook vragen stellen aan de Maasai over de positie van de vrouwen. Als de toeristen zouden merken dat de vrouwen onderdrukt werden, zouden ze niet snel terugkeren naar Tanzania.

Daarnaast moest de mannen duidelijk gemaakt worden dat de vrouwen de grootste slachtoffers zijn van de modernisering van de Maasai-cultuur. Op grond van deze argumenten besloten de Maasai-mannen dat de vrouwen in ieder geval inkomsten konden krijgen uit het project.

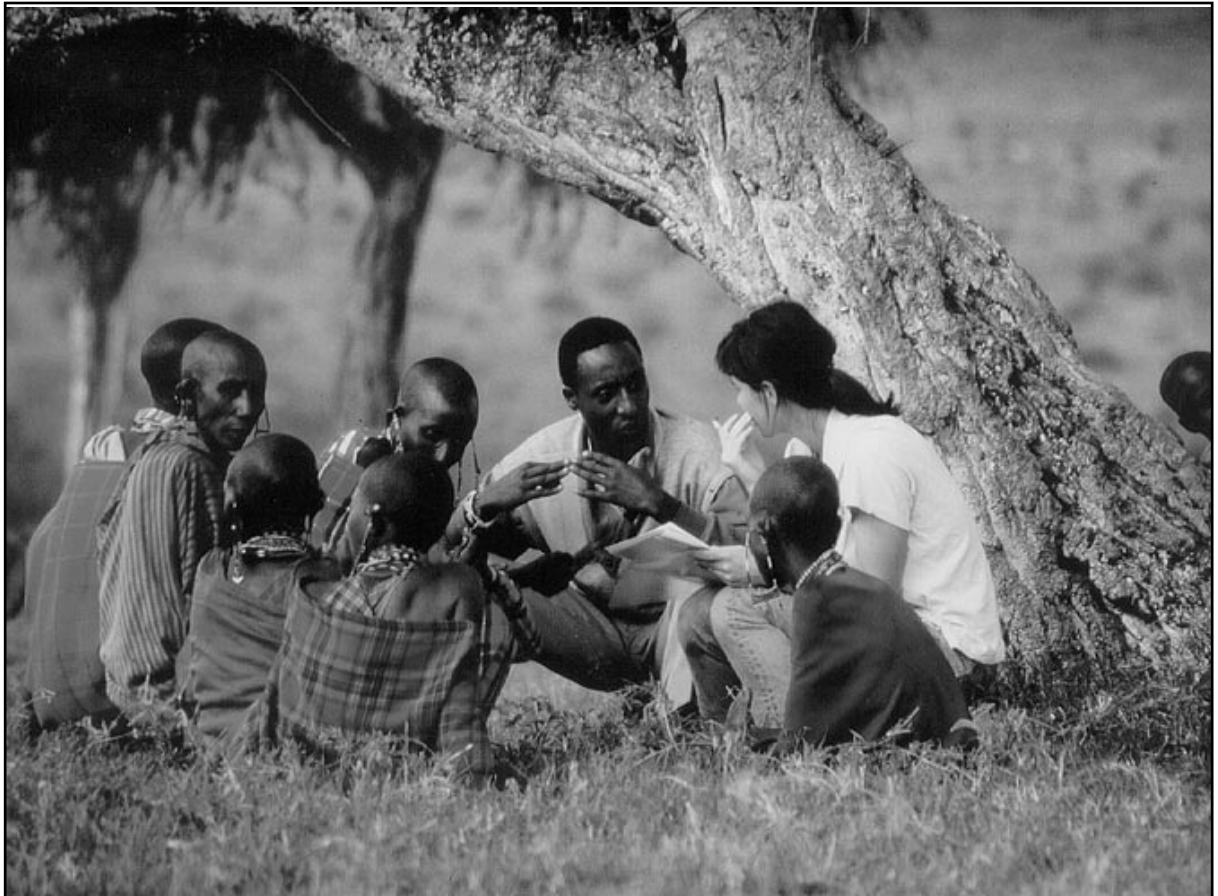
Hiermee was de eerste stap gezet. De vrouwen hoefden nu niet meer passief af te wachten tot er wat zou gebeuren, maar konden actief aan de slag. Het was de vraag hoe de Maasai-vrouwen die

vaardigheden kunnen verwerven die nodig zijn om zelf het ontwikkelingsproces op gang te brengen. Welke activiteiten zouden de vrouwen moeten ontwikkelen binnen het toeristische proces? Bij deze laatste vraag is het van belang na te gaan welke activiteiten ze verrichten in hun dagelijkse leven, en hoe die zijn in te passen in de ontwikkeling van toeristische projecten.

De Maasai-vrouwen gaan iedere dag op zoek naar water en hout. Zij kennen alle medicijnen die in de vrije natuur te vinden zijn. Voor toeristen is het ontzettend leuk om met deze vrouwen mee te gaan op zoek naar hout en medicijnen.

Binnen de Maasai-cultuur is het gebruikelijk dat de vrouwen sieraden maken voor zichzelf en hun kinderen. Dit hebben ze echter nooit voor anderen gedaan.

De eerste taak, het genereren van inkomsten voor vrouwen, lijkt dus makkelijk te realiseren. De vrouwen kunnen hun sieraden verkopen aan toeristen en wandeltochten organiseren. Zo worden zij 'werknemer' van het project en kunnen zij

betaald krijgen voor hun werkzaamheden. Ondanks het feit dat wordt uitgegaan van de traditionele verhoudingen, voelen de vrouwen zich zeker bij de werkzaamheden en worden ze niet direct blootgesteld aan te veel nieuwe dingen. Ook zij geloven in de traditionele Maasai-waarden en het laatste dat ze willen, is ruzie met de mannen.

Met het verwerven van inkomsten, kunnen echter ook andere dingen tot stand komen. In principe zouden de georganiseerde vrouwengroepen eigenaar zijn van de toerisme-inkomsten. Daaruit zouden de werkneemsters betaald worden en wat overbleef, werd georganiseerd voor gezamenlijke behoeften.

In regelmatige bijeenkomsten met groepen vrouwen, is besproken waaraan zij de meest behoefte hebben. Natuurlijk wilden zij van de opbrengst medicijnen kopen voor de kinderen en het vee, en arme vrouwen helpen.

Om hun positie echt te verbeteren, werd een aantal vrouwen door de groep aangewezen om lid te worden van het 'bestuur' van het project. Twee andere vrouwen zouden naar school gaan om Engelse les te krijgen.

Maasai-vrouwen bepalen eigen tempo

Als ze goed gepland worden, kunnen bepaalde vormen van toerisme positieve ontwikkelingen in gang zetten. Toerisme leent zich heel goed voor dit doel, omdat het direct kan aansluiten bij de dagelijkse werkzaamheden van de lokale bevolking.

Men dient ervan uit te gaan dat door bepaalde ontwikkelingen, andere in gang worden gezet. Het proces van ontwikkeling blijft een zaak van de mensen zelf, zij bepalen hoe snel ze willen gaan.

Binnen het project is een aantal resultaten bereikt met de Maasai-vrouwen. De vrouwen hebben een eigen bankrekening. Een deel van hun tijd besteden ze aan het maken van sieraden die ze weer verkopen. Een aantal meisjes gaat inmiddels naar school en een aantal vrouwen maakt deel uit van het bestuur van de organisatie die het toeristisch project leidt.

De belangrijkste factoren voor succes waren het feit dat ze zelf wilden en dat het mannelijk deel van de gemeenschap toestond dat de vrouwen participeerden, dat er informatie werd uitgewisseld en dat de vrouwen de mogelijkheid hadden hun eigen tempo te bepalen. Daardoor kunnen de vrouwen nu leren van hun ervaringen en kunnen ze communiceren met de gehele gemeenschap.

'Hilltribe-toerisme' in Thailand en Vietnam

Henri Smits

De stroom toeristen naar de exotische bergvolkeren in Noord-Thailand kwam tien jaar geleden op gang. Inmiddels bezoeken een half miljoen mensen per jaar deze volkeren. De bergvolkeren zelf profiteren slechts in geringe mate van de inkomsten uit dit zogenaamde 'Hilltribe-toerisme'. Van de bergvolkeren in de nieuwe toeristenlanden Vietnam, Laos en Birma mag niet worden verwacht dat ze zelfstandig greep krijgen op de nieuwe ontwikkelingen. Expertise op het gebied van toerisme en duurzame ontwikkeling is nodig om deze volkeren voor te bereiden op de economische en culturele gevolgen van de te verwachten belangstelling.

Thailand

Het hoogseizoen is begonnen. De zware najaarsregens zijn voorbij en modderige paden drogen op. Afgelegen gebieden zijn weer voor zes maanden bereikbaar. Bezoekers van de Noord-Thaise steden Chiang Mai en Chiang Rai worden in pickup trucks gestapeld en zetten koers naar de bergen en de 'Hilltribe-dorpen' in de valleien tegen de grens met Laos en Birma. Na een voettocht door de jungle, een tocht per bamboevlot of gezeten op de rug van een olifant bereiken ze de afgelegen nederzettingen. Een eenvoudige maaltijd en overnachting in het dorp maken het 'avontuur' compleet.

Meer dan tweehonderd reisbureau's alleen in Chiang Mai, verkopen zogenaamde 'Hilltribe-tours'. In hun kantoortjes hangen foto's van primitief levende, kleurig geklede bergbewoners. De meeste bureau's beloven tochten naar afgelegen, onbedorven, niet-toeristische gebieden. Met meer dan duizend dorpen om uit te kiezen, is het niet moeilijk deze belofte na te komen. Een groot deel van de vijfhonderdduizend bezoekers aan het

noorden van Thailand bezoekt één of meerdere dorpen. In het Thaise bergland wonen vijfhonderdvijftigduizend mensen verdeeld over twintig verschillende etnische groepen. De groepen kenmerken zich door een eigen taal, klederdracht, traditie en religie. Door de geringe toegankelijkheid van dit berggebied is weinig uitwisseling opgetreden met de buitenwereld. In het verleden konden de bergvolkeren in hun onderhoud voorzien door zwerflandbouw. Door een langere levensverwachting en de instroom van vluchtelingen uit Laos en Birma is de bevolkingsdruk echter sterk toegenomen. Akkers moeten opnieuw gebruikt worden, voordat ze hersteld zijn, waardoor erosie optreedt. Het in gebruik nemen van akkers op steile bergellingen versnelt het verloren gaan van de vruchtbare bodemlaag in dit regenrijke gebied. De Thaise overheid heeft geprobeerd de problemen te verlichten door zwerflandbouw tegen te gaan en nieuwe gewassen te introduceren. Tot nu toe zijn de resultaten lang niet voldoende.

De grote belangstelling van toeristen voor de bergvolkeren zou een alternatieve inkomstenbron voor hen kunnen vormen. Toch blijkt in de praktijk dat de bergstammen maar mondjesmaat profiteren van het toerisme. Van een gemiddelde prijs van veertig US-dollar per persoon voor een twee- of driedaagse trektocht wordt slechts één dollar betaald voor overnachting en voedsel in de bezochte dorpen. De rest van het bedrag komt ten goede aan de touroperator en zijn medewerkers. Door de verkoop van drank, opium, juwelen en het aanbieden van massages en dansen blijft uiteindelijk tweënhalf dollar per bezoeker in de dorpen achter.

Daarnaast blijkt dat de bergvolkeren nauwelijks worden betrokken bij de organisatie en begeleiding van het toerisme. Hoogst zelden worden

dorpelingen ingeschakeld als gids. De invloed die de bergvolkeren kunnen uitoefenen op de manier waarop toerisme wordt bedreven in hun leefomgeving, is nihil. De bezwaren van dorpelingen tegen drugstoerisme en toerisme, waarbij onvoldoende respect voor de lokale cultuur wordt opgebracht, worden niet door de touroperator erkend. Bovendien hebben de bergbewoners weinig invloed op een eventuele aantasting van hun leefomgeving door 'jungle-activiteiten', zoals tochten per olifant of het bouwen van kampen. Dit is het beeld van 'Hilltribe-toerisme', zoals het nu plaatsvindt in Thailand.

Vietnam

Niet alleen in Thailand zijn bergvolkeren te vinden. In Laos, Zuid-China, Birma en Vietnam wonen eveneens talloze bergvolkeren. In feite beslaat hun leefgebied de oostelijke uitlopers van het Himalaya-gebergte in die landen. Het is te verwachten dat er een toeristenstroom op gang zal komen naar deze volken. De berglanden van Laos, Birma en Zuid-China zijn op dit moment nog witte vlekken op de toeristische kaart. Het toerisme naar Vietnam neemt echter sterk toe.

De bergvolkeren in Vietnam maken ongeveer dertien procent uit van de totale bevolking, hetgeen

neerkomt op acht miljoen mensen. De minderheden zijn voornamelijk geconcentreerd in het noordelijke en centrale bergland. Een gedeelte van deze volkeren is geassimileerd in de Vietnamese samenleving. Andere volkeren leiden een min of meer afgezonderd bestaan. Tot op heden zijn 54 volken onderscheiden met een eigen taal. Net als het geval is bij de Thaise bergvolkeren, is hun herkomst vaak onduidelijk. Ook in Vietnam bedreigt de toenemende bevolkingsdruk de economische basis van bestaan voor de bergvolkeren. Over de omvang van de problemen is hier nog weinig bekend.

In tegenstelling tot de situatie in Vietnam, zijn de bergvolkeren in Vietnam nog niet door toeristen ontdekt. Omdat het gaat om een veelheid aan volkeren die in westerse ogen even merkwaardige als interessante tradities in ere houden, lijkt dit slechts een kwestie van tijd. Zeker nu de Vietnamese leiders na de introductie van de Moi Doi-politiek in 1988, het land onbeperkt toegankelijk hebben gemaakt voor het toerisme.

In 1994 was er nauwelijks sprake van gerichte bezoeken van toeristen aan bergvolkeren. Slechts een enkele touroperator in Hanoi biedt tochten aan naar het noordelijke bergland. De toeristen worden bijna zonder uitzondering meegenomen op

driedaagse tochtjes naar het dorpje Sapa. De zaterdagmarkt van Sapa vormt een verzamelplaats voor een drietal bergvolkeren. Het contact van toeristen is hier nog beperkt tot fotograferen en handel in kleine artikelen.

Naar verwachting zal deze situatie in de komende jaren veranderen. De groeiende toeristenstroom zal, zoekend naar nieuwe attracties, de bergstammen zeker ontdekken. Een met Thailand vergelijkbaar aanbod van 'Hilltribe-tours' zal ontwikkeld worden. De groeiende economische activiteit in Vietnam en de daaruit voortvloeiende infrastructuurverbeteringen, zullen bovendien het bereiken van de afgelegen berggebieden gemakkelijker maken. Het is te verwachten dat de bergvolkeren zich zullen ontwikkelen tot een toeristische hoofdattractie. Op zich hoeft dit niet bedreigend te zijn voor de bergbewoners. De situatie in Thailand leert dat de bergvolkeren goed overweg kunnen met toerisme. Het feit dat toeristen hen willen zien, wordt door hen overwegend beschouwd als een compliment. Het versterkt het culturele bewustzijn en de waardering hiervan. Daarnaast ontwikkelden de bergbewoners van Thailand snel economische activiteiten die inspelen op de mogelijkheden die toerisme hun biedt.

De komst van toeristen naar de bewoners van de Vietnamese bergen hoeft geen bedreiging voor hen te zijn. Integendeel, het kan worden beschouwd als een mogelijkheid voor het opbouwen van een nieuwe bestaansbasis nu de oude langzaam wegvalt. Helaas hebben de bergvolkeren van Vietnam, evenals hun lotgenoten in Thailand destijds, een dusdanige achterstand in ontwikkeling dat van hen geen initiatieven zijn te verwachten om de naderende toeristenstroom te reguleren of economisch te benutten. Om problemen zoals in Thailand te voorkomen, is expertise nodig op het vlak van toerisme en duurzame ontwikkeling. In eerste instantie is hulp nodig bij:

BEWUSTWORDING EN BETROKKENHEID

Slechts enkele dorpen hebben tot nu toe kennisgemaakt met toerisme, de andere hebben nauwelijks een idee van de ontwikkelingen. Op grond van de situatie in Thailand kan een redelijke

schets van de te verwachten ontwikkelingen worden gegeven. In het prille stadium waarin het 'Hilltribe-toerisme' in Vietnam verkeert, kan men nog invloed uitoefenen op de aard, de omvang en de richting van de bezoekersstroom.

ORGANISATIE

Om een ontwikkeling als in Thailand te voorkomen, waar buitenstaanders de organisatie van het 'Hilltribe-toerisme' volledig in handen hebben, moeten de bergvolkeren in dit vroege stadium worden betrokken bij organisatie en uitvoering van toeristische projecten. Het opzetten van een regionaal centrum voor toerisme, waar informatie te krijgen is en van waaruit initiatieven worden ondersteund, zou van grote waarde kunnen zijn.

ECONOMISCH PERSPECTIEF

Op welke manier kan het toerisme bijdragen aan de bestaansbasis van de bergvolkeren? Kunnen er inkomens worden gegenereerd? Kunnen specifieke vaardigheden van de bergvolkeren, zoals productie van textiel en sieraden een nieuwe vorm van (neven)inkomen worden als het toerisme zich ontwikkelt? Kunnen inkomsten uit het toerisme bijdragen in de economische diversificatie van de regio, bijvoorbeeld door de introductie van nieuwe gewassen?

Overall ter wereld worden momenteel eisen gesteld aan toerisme. Termen als 'groen' of 'verantwoord' toerisme geven aan dat het behoud van de lokale natuur en cultuur een voorwaarde wordt om in een gebied toerisme te bedrijven. Het leefgebied van de bergvolkeren van Vietnam tot Birma, vormt een klassiek voorbeeld van een regio met een kwetsbare, maar schitterende natuur, en een kaleidoscoop aan culturen, waarbij alleen zorgvuldig en correct gestuurd toerisme van enorm voordeel kan blijken voor zowel de 'Hilltribes' als de toeristen.

Toerisme en kinderprostitutie

Theo Noten

Inleiding

Vanwege het groeiend belang van het toerisme, zijn veel landen geneigd toerisme te zien als middel om harde buitenlandse valuta te verkrijgen. Door sommige landen wordt sekstoerisme, inclusief kinderseksstoerisme, beschouwd als een weliswaar ongelukkig, maar noodzakelijk onderdeel van de ontwikkeling van toerisme. In sommige gevallen kan dit leiden tot een nagenoeg officiële aanvaarding, zelfs op regeeringsniveau, van sekstoerisme en dus van kinderseksstoerisme.

Waarom sekstoerisme?

Uit de historie blijkt dat reizen en prostitutie altijd met elkaar verbonden zijn geweest. Notoire reizigers als zeelieden en soldaten zorgden ervoor dat in de steden die ze bezochten, hoerenbuurten ontstonden. Met de stijging van de hoeveelheid

reizigers, stijgt ook de hoeveelheid die seks bedrijft. De meeste reizigers zijn niet bewust op zoek naar seks. Maar toch is het aantal dat gebruik maakt van commerciële seks met volwassenen zowel als met kinderen aanzienlijk, vooral in die bestemmingen waar seks op grote schaal aangeboden wordt.

Er zijn vele factoren te noemen voor het bestaan van sekstoerisme. Zo is bekend dat de toerist ver van huis anoniem is, vrij van de sociale controle die zijn seksueel gedrag in zijn eigen omgeving bepaalt. Een man die in zijn woonplaats geen borddeel zou durven te bezoeken, kan dit in het buitenland wel doen, omdat de kans klein is dat dit bekend wordt. Toeristen die kinderen seksueel misbruiken, verklaren hun gedrag door te zeggen dat dit 'in die cultuur geaccepteerd is, omdat die mensen niet zo benepen zijn als wij', of dat dit een manier is om arme kinderen wat geld te laten verdienen. Racistische motieven (het zich boven een ander ras verheven voelen) of de macht van het geld, waarvoor tenslotte alles te koop is, kunnen eveneens een drijfveer zijn voor ongepast seksueel gedrag.

Een van de belangrijkste redenen waarom kinderen seksueel misbruikt worden door toeristen, is dat ze simpelweg makkelijk te krijgen zijn. De vanzelfsprekendheid waarmee kinderen in sommige landen als seksuele partner aangeboden worden in bars en op straat, maakt het voor toeristen gemakkelijk eens seks met een jong meisje of een jonge jongen te hebben.

Georganiseerd sekstoerisme

De stroom sekstoeristen komt voornamelijk uit Europa, Canada en de Verenigde Staten, Japan, Australië en de Golfstaten, en gaat naar het arme zuiden, naar landen in Zuidoost-Azië, Afrika, Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied.

Natuurlijk zijn er ook rijkere niet-noordelingen die sekstoerisme bedrijven, en natuurlijk is er ook

sekstoerisme in steden in de rijke landen, zoals Amsterdam, Las Vegas en New Orleans.

Sinds kort zijn er landen in Oost-Europa die sekstoeristen beginnen aan te trekken. Er is een grote variatie in de mate waarin op nationaal niveau betrokkenheid bestaat met georganiseerd sekstoerisme.

In de meeste gevallen houdt de georganiseerde misdaad als enige planmatige organisatie zich met sekstoerisme op nationaal niveau bezig. Er zijn echter talloze lokale zakenlui die zich met prostitutie en ook met kinderprostitutie bezighouden, hetzij als pooier of als bar- of hoteleigenaar. Dit alles gebeurt met de stilzwijgende goedkeuring van politie-ambtenaren en mensen die voor geld 'de andere kant op kijken'. Corruptie is dan ook gemeengoed onder de slecht betaalde politie.

De internationale promotie en organisatie van sekstoerisme gebeurt op verschillende manieren. Er zijn mannen die gratis informatie over sekstoerisme verspreiden voor 'liefhebbers', door adressen van bars en hotels uit te wisselen. Het kan ook via het internet, waarop mannen pornografische verhalen vertellen met daarbij de details van de bars en bordelen, waar het plaatsvond en wat de prijzen waren. Ook informatie hoe aan kinderprostituees te komen, kan verkregen worden. Wegens ontbrekende wetgeving kan op deze manier strafeloos reclame gemaakt worden voor allerlei bestemmingen.

Hoewel er weinig touroperators zijn die expliciet kinderseksreizen organiseren, zijn er diverse kleine bedrijven in Europa, Noord-Amerika, Japan en Australië die reclame maken en faciliteiten bieden voor sekstoerisme, door bepaalde bestemmingen als zodanig te bestempelen. Er worden overeenkomsten gesloten met hotels, waarin staat dat gasten iemand 's nachts gratis mogen laten blijven. Er zijn '24-uurs-gidsen' voor klanten en er worden reportages gemaakt, waarin veel verteld wordt over prostitutiemogelijkheden. Bovendien worden landen zodanig geafficheerd dat ze geassocieerd worden met sekstoerisme; zo wordt de Dominicaanse Republiek verkocht als het 'nieuwe Thailand'.

Er zijn individuen en bedrijven die reisgidsen uitgeven, waarin sekstoerisme wordt gepropageerd.

Zij informeren uitgebreid over het hoe en waar, en wat het kost, en specificeren de bars en bordelen waar jonge meisjes of jongens 'te koop' zijn.

Feit blijft dat de reizen van de grote meerderheid van de sekstoeristen georganiseerd zijn via gewone reisagenten en touroperators met een goede reputatie. Alle sekstoeristen worden door gewone vliegmaatschappijen naar hun bestemming gebracht. Het sekstoerisme brengt veel geld in het laadje bij zowel grote multinationals als kleine reisorganisaties. De samenstelling van de nationaliteiten van de sekstoeristen verschilt per bestemming en is een afspiegeling van welke landen in welke mate geïnvesteerd hebben. Het marketingmateriaal dat veel respectabele reisorganisaties uitbrengen, helpt de stroom sekstoeristen te onderhouden. Veelal wordt de nadruk gelegd op een enerverend nachtleven, wat in feite niets anders betekent dan de seksuele uitbuiting van de lokale bevolking.

De rol van de toerisme-industrie

De commerciële seksuele uitbuiting van kinderen is mogelijk door slechte economische omstandigheden. Dit kan echter geen excuus zijn en ook geen volledige verklaring. Dat een kind als een bezit beschouwd wordt dat naar believen verkocht en/of verhuurd kan worden, heeft niets meer te maken met armoede maar met een morele waarde die zegt dat alles te koop is. Wanneer hedonisme en ongebreideld consumeren als ideale toeristische ervaringen geafficheerd worden, versterkt de toerisme-industrie die morele waarden en maakt daarmee kinderprostitutie mogelijk. Volgens de UFTAA (Universal Federation of Travel Agents' Associations) moet in de promotie van toerisme altijd de noodzaak erkend worden, 'kinderen te beschermen tegen alle vormen van uitbuiting en seksueel geweld die toe te schrijven zijn aan activiteiten van toeristen'.

De WTO (World Tourism Organisation) zegt dat een van de fundamentele doelstellingen van de toerisme-industrie is: 'het bevorderen van vrede, mensenrechten, wederzijds begrip en respect voor alle volken en culturen en duurzame ontwikkeling'. Een aantal toerisme-organisaties neemt deze

doelstellingen serieus en een nieuw verantwoordelijkheidsbesef is te constateren in verschillende branches van de toerisme-industrie. Dit is vooral te zien aan het groeiende besef, dat het noodzakelijk is het milieu te beschermen tegen de invloed van te veel toerisme, vooral waar het gaat om kwetsbare ecosystemen. Toerisme dient echter niet alleen het milieu te respecteren, maar ook de mensen. Gezien de feiten rond het fenomeen sekstoerisme, is daar nog het nodige te doen.

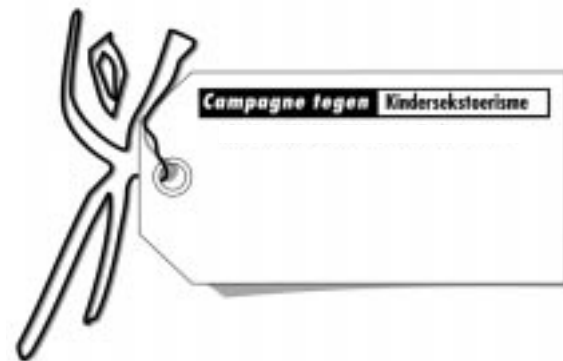
Inmiddels zijn internationale toerisme-organisaties unaniem in hun veroordeling van het gebruik van toerisme voor de seksuele uitbuiting van kinderen. De WTO noemt het 'een schending van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, die wettelijk vervolgd moet worden, zowel in de toeristensturende als in de toeristenontvangende landen'.

De toerisme-industrie beschikt over de mogelijkheden op korte termijn een einde te maken aan deze kinderuitleiding. Omdat de toerisme-industrie de grootste werkgever ter wereld is, heeft zij vertegenwoordigers in nagenoeg elke stad of dorp. In alle toerismecentra is het de toerismesector die voor het vervoer, de accommodatie en de dienstverlening zorgt van reizigers; inclusief degenen die kinderen misbruiken. Werknemers in de toerisme-industrie bevinden zich in de unieke positie te zien wat er gebeurt en misstanden te rapporteren, zodat de leiding de autoriteiten op de hoogte kan stellen en te bewerkstelligen dat er iets gebeurt aan misdaden tegen kinderen. Inmiddels wordt wereldwijd stevig campagne gevoerd tegen de commerciële uitbuiting van kinderen, en de rol van de toerisme-industrie daarbij.

De campagne tegen kindersekstoerisme

Na een lange voorbereiding is in 1996 op de vakantiebeurs in Utrecht – gehouden van 9 tot en met 14 januari – de Nederlandse Campagne tegen Kindersekstoerisme van start gegaan. Ze had een vliegende start, toen, tijdens een spontane handtekeningenactie op de beurs, ruim vijftienduizend handtekeningen tegen kindersekstoerisme opgehaald werden. Dit waren niet alleen handtekeningen van het publiek, maar ook talloze werknemers in het toerisme spraken zo hun afschuw uit. Naar

aanleiding van de vakantiebeurs was er veel aandacht in alle media.

De campagne beweegt zich sindsdien over een aantal terreinen. Er wordt overlegd met de Vereniging van ANVR Reisorganisatoren over voorlichting aan en een gedragscode voor reizigers aangaande seksuele uitbuiting van kinderen in het buitenland. Er is overleg met een aantal touroperators over de mogelijkheden om sekstoerisme te voorkomen. Op middelbare en hogere opleidingen voor toerisme, recreatie en het hotelvakwezen worden gastcolleges gegeven over seksuele uitbuiting van kinderen door reizigers en de rol van de toerisme-industrie.

Het publiek, de huidige en toekomstige toeristen, worden voorgelicht via de media en via manifestaties als het Festival Mundial in Tilburg. Er is ook contact met vaccinatiebureaus en voorlichtingsinstanties voor reizigers over het verstrekken van informatie over de risico's van seksuele contacten met kinderen in het buitenland. De campagne maakt onderdeel uit van een internationaal netwerk dat in gesprek is met de WTO en de IATA (de internationale organisatie voor de luchtvaart) over te nemen stappen tegen kindersekstoerisme. Er worden mogelijkheden onderzocht om Nederlanders die zich in het buitenland schuldig maken aan seksuele uitbuiting van kinderen, in Nederland te vervolgen. Er wordt deelgenomen aan de conferentie 'Kinderen en Ontwikkeling' van het ministerie van Buitenlandse zaken en Ontwikkelingssamenwerking. Bovendien worden er in overleg met een interdepartementale werkgroep van de ministeries van Buitenlandse zaken, VWS, Justitie en Sociale Zaken, voorbereidingen getroffen voor de Nederlandse overheidsdeelname aan

het wereldcongres tegen commerciële uitbuiting van kinderen, dat van 27 tot en met 31 augustus in Stockholm zal plaatsvinden.

Dit congres wordt georganiseerd door ECPAT (End Child Prostitution in Asian Tourism), Unicef en de NGO-groep voor het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het congres heeft tot doel het bewustzijn onder het publiek te vergroten aangaande de problemen rondom, en de verwerpelijke van, de commerciële uitbuiting van

kinderen, en te komen tot nationale plannen om alle vormen van dergelijk misbruik te bestrijden. De NGO's* die in Nederland campagne voeren, zullen op dit congres aanwezig zijn. Het congres zal het einde zijn van deze campagne en het begin van de echte strijd om een eind te maken aan kinderprostitutie, waarbij ook de toerisme-industrie kan laten zien waar ze staat: aan de kant van het geld of aan de kant van de rechten van het kind.

* De Nederlandse ECPAT-coalitie: Stichting Kinderpostzegels Nederland, Kinderen in de Knel, Defence for Children International afdeling Nederland, Werkgroep Mensenrechten Raad van Kerken, stichting Retour.

Aung San Suu Kyi over 'Visit Myanmar Year'

Vertaling uit het Engels: Theo Noten

Het jaar 1996 is door de Birmese militaire leiding uitgeroepen tot 'Visit Myanmar Year'. Toen de generaals in 1988 aan het bewind kwamen, gaven zij Birma de nieuwe naam Myanmar en vormden de SLORC (State Law and Order Council). Zij stemden in met vrije verkiezingen in 1990, maar toen die door de oppositie, de NLD (National League for Democracy), met grote meerderheid werden gewonnen, werd oppositieleidster Aung San Suu Kyi gearresteerd en kreeg ze meteen vijf jaar huisarrest. Desondanks won zij in 1991 de Nobelprijs voor de Vrede.

De laatste jaren doet het regime erg veel moeite om buitenlandse toeristen aan te trekken. Het regime schuwt daarbij geen enkel middel: mensen worden door middel van dwangarbeid ertoe aangezet het land een keurig en schoon aanzien te geven en honderdduizenden zijn gedwongen huis en haard te verlaten om plaats te maken voor hotels en andere faciliteiten speciaal voor het toerisme. Hoewel de VN ieder jaar weer de onderdrukking door de SLORC veroordeelt, knijpen touroperators graag een oogje dicht, omdat Birma een intrigerende bestemming is. Wat vindt de Birmese oppositie van die belangstelling van toeristen?

Hieronder volgen gedeelten van een gesprek met Aung San Suu Kyi over toerisme en de toestand in Birma.

PERS: Wat raadt het NLD toeristen eigenlijk aan te doen?

ASSK: Wij denken dat het zowel voor investeerders als voor toeristen, alsook voor hulporganisaties, nog te vroeg is om zich volledig op Birma te richten. We zouden graag zien dat dergelijke acties gekoppeld worden aan werkelijke voortgang richting democratisering.

PERS: Aan welke voorwaarden zou de regering dan moeten voldoen?

ASSK: Ze zou de VN-resolutie uit 1994 moeten respecteren, waarin duidelijk wordt gemaakt wat er moet gebeuren voordat Birma echt op weg is naar democratisering.

PERS: Bent u bang dat de toeristen die komen, een verkeerd beeld van Birma krijgen?

ASSK: Als er toeristen komen, gaan ze naar de Shwedagon Pagode en ze gaan naar de pagode bij Pegu. Maar de toeristen zitten in hotels en rijden rond in taxi's met airconditioning, zij zien helemaal niet wat er aan de hand is. Zij zien niet dat de wegen erg slecht zijn. Ze weten niets van de mensen van het platteland, die eigenlijk het land haar vorm geven. En de vraag is of het land zich ontwikkelt. Het NLD vindt dat echte ontwikkeling gemeten wordt aan standaarden van gezondheid en onderwijs. En gegevens van de VN laten zien dat de uitgaven voor gezondheid en onderwijs niet zijn gestegen. Het 'UN Human Development Report' uit 1993 liet zien dat de regering 150 keer meer aan defensie uitgaf dan aan gezondheid en onderwijs. En in 1994 zelfs 222 keer. Daar is dus geen ontwikkeling te bespeuren.

Bovendien, gegevens van Unicef laten zien dat het aantal kinderen dat niet naar school gaat in het basisonderwijs, stijgt. Als reden daarvoor geeft Unicef dat de families steeds armer worden, en dat geldt voor het merendeel van de bevolking.

PERS: Mag 'alternatief toerisme' in kleine geïnfomeerde groepen wel in uw ogen?

ASSK: Ik denk dat het nuttig kan zijn als mensen het land bezoeken, afhankelijk van wat ze doen en hoe ze het organiseren. Maar men moet wel voorzichtig zijn niet zichzelf te bedriegen; mensen die het land per se willen zien, vinden zo een excuus voor een reis. Wat men zich echter moet afvragen,

is in hoeverre een bezoek daadwerkelijk ten goede komt aan de bevolking. Misschien dat er iets van de uitgaven doorsijpelt tot bij de gewone burger, maar je kunt je afvragen of deze druppel niet onderweg al helemaal opgelost is.

PERS: Er wordt in de westerse pers regelmatig aandacht geschonken aan het thema dwangarbeid. Is deze erger geworden sinds de aankondiging van het 'Visit Myanmar Year'.

ASSK: Zeker, veel dwangarbeid staat in dienst van het aantrekken van toeristen. Je zou kunnen zeggen dat het 'Visit Myanmar Year' verantwoordelijk is voor zeer veel dwangarbeid omdat het gebruikt wordt voor wegen en bruggen en het bouwen van façades om indruk te maken op toeristen. Mensen worden gedwongen tijd hieraan te spenderen, kunnen ze dit niet, dan moeten ze een aanzienlijk bedrag betalen.

PERS: Bent u bang voor de culturele effecten van het toerisme op de Birmese samenleving?

ASSK: Dat hangt samen met de huidige politieke en economische situatie, die invloed heeft op het sociaal gedrag van de bevolking. Als je een volk zijn cultuur wilt laten behouden, moet je het trots op zichzelf laten zijn. Je moet de mensen laten zien dat ze zich met opgeheven hoofd kunnen vertonen in de wereld. Als mensen geen zelfvertrouwen hebben, verliezen ze hun cultuur, omdat ze denken dat die van anderen beter is. Als ze armer zijn en als ze volledig afhankelijk moeten zijn van buitenlanders, dan verliezen ze hun zelfvertrouwen en de waardering voor hun eigen cultuur. Veel jongeren dragen steeds meer buitenlandse kleren, omdat ze denken dat dat modern is en om te laten zien dat ze geld hebben. Het is een teken van een gebrek aan zelfvertrouwen, een gebrek aan vertrouwen in hun eigen land en cultuur. Mensen moeten het gevoel hebben dat hun cultuur de moeite van het behouden waard is. Als ze dat niet voelen, dan zal geen wet hen tot dat behoud dwingen. De cultuur zal binnen korte tijd zijn weggevaagd.

PERS: Heeft het toerisme geen positieve kanten?

ASSK: Er zit natuurlijk een positieve kant aan alles, ervan uitgaande dat er op de juiste manier mee om gesprongen wordt. Toeristen kunnen de wereld openstellen voor het Birmese volk, net zoals

het Birmese volk de ogen van de toeristen kan openen voor de situatie in Birma, als ze tenminste daarin geïnteresseerd zijn. Maar als het Birmese volk toeristen alleen ziet als bron van inkomsten... dan weet ik niet in hoeverre de toerist het Birmese volk behulpzaam kan zijn, behalve dan door een paar dollars rond te strooien.

PERS: Wat zou u toeristen aanraden te doen als ze komen? Welk beeld van Birma zouden ze moeten krijgen?

ASSK: Ik denk dat we veel duidelijker in ons beleid zouden moeten zijn. Als we denken dat er een reden is om tegen de toerist te zeggen 'Alstublieft, kom niet', dan doen we dat.

PERS: Maar stel ze komen, wat zou u zeggen als ze alleen maar komen om de Shwedagon Pagode en dergelijke te zien?

ASSK: Dan moeten we iemand vragen een alternatieve reisgids voor Birma uit te brengen.

In Nederland voert het Birma Centrum Nederland actie tegen het SLORC-regime. Voor toeristen die naar Birma gaan, zijn speciale informatiepakketten gemaakt en ook zijn er voorlichtingsavonden in overleg met touroperators. Ook touroperators die naar Birma reizen, worden voorzien van informatiepakketten. In de zomer komt er bovendien een alternatieve gids voor Birma met daarin alles vermeld wat je als toerist in Birma kunt doen (en laten) om het democratiseringsproces te versnellen.

Een aantal Britse touroperators heeft zich uitgesproken tegen de schending van de mensenrechten in Birma door brieven te sturen naar SLORC in Rangoon. Een drietal heeft zijn toeristische activiteiten gestaakt, totdat een einde is gemaakt aan de dwangarbeid en de gedwongen verhuizingen. Acht anderen blijven in Birma actief, maar ze spreken zich wel uit tegen met name de bovengenoemde schendingen van de mensenrechten. Ook in Zwitserland hebben touroperators zich in die zin uitgelaten. Er zijn alternatieve reisgidsen voor Birma in het Engels, Duits en Frans.

Bron: Contours, Tourism Concern, Birma Centrum Nederland.

In het kort

Nieuws, feiten en meningen

Golfoerisme leidt tot water- en landgebrek

Niet alleen in de traditionele landen Groot-Brittannië, Ierland en de Verenigde Staten, maar ook in Tunesië, Thailand, op Bali en op Hawaii kan men heden ten dage golfen. Naast het exotische karakter van de bestemming is de gelegenheid om te kunnen golfen een extra attractie om een nieuw soort toeristen aan te boren: de golftoerist.

Jaarlijks neemt het aanbod van dergelijke reizen toe. In Azië is een actie gestart die de aandacht vestigt op de negatieve effecten van deze vorm van reizen.

Voor veel bestemmingslanden in de Derde Wereld is 'het ontwikkelen van kwaliteitstoerisme' een toverwoord.

Men jaagt op toeristen die in kleinere aantallen komen, maar per persoon meer geld besteden: 'low volume, high spending'. De golfsport lijkt daarbij een sterke troef. Overal worden daarom luxe golfresorts uit de grond gestampt.

Helaas is de hoop op grotere inkomsten voor de betrokken gemeenten en regio's op vele plaatsen een illusie gebleven. Vanwege de hoge investeringen levert de bouw van golfbanen, vooral in landen in het Zuiden, veel minder economisch voordeel op dan verwacht. Bovendien zijn er nadelige gevolgen voor de bevolking en het milieu. De grote waterbehoefte, die nodig is voor de bevoeiing en instandhouding van de golfbaan en voor de aangrenzende vijf-sterrenhotels, heeft dan ook verstrekkende gevolgen. Zo wordt voor de bevoeiing van een baan in Thailand dagelijks evenveel water verbruikt als door zestigduizend mensen in dorpen. En tijdens de droogte in 1994

in Thailand werden door Thaise golfbaanexploitanten openbare waterreservoirs gebruikt, terwijl de lokale boeren voor de bevoeiing van hun rijstvelden geen water meer hadden. Tunesië heeft al jaren problemen met de waterhuishouding, maar vooral sinds de groei van het toerisme in het zuiden van het land en de opkomst van de golfbanen. Sinds 1995 mogen golfbanen in Hammamet met gereinigd afvalwater bevoeid worden. Bij een controle door een Tunesische milieu-organisatie bleek echter dat dit water nog vol nitraten, pesticiden en zware metalen zat, met de kans dat deze in het grondwater en uiteindelijk in het drinkwater terecht zouden komen.

Ook het gebrek aan land zorgt ervoor dat er regelmatig conflicten zijn tussen de golfprojectontwikkelaars en de lokale bevolking. De aanleg van golfbanen leidde regelmatig tot gedwongen verhuizingen. De protesten daartegen hadden niet altijd zoveel succes als die op het Maleisische eiland Redang. Hier verhinderde de lokale bevolking dat een heel vissersdorp een paar kilometer landinwaarts verplaatst werd, omdat het golfterrein direct aan zee moest komen te liggen. Op het eiland Langkawi echter (ook in Maleisië), verkocht de plaatselijke bevolking haar land tegen spotprijzen uit angst voor repressie van de staat. In Indonesië werden tijdens protestdemonstraties tegen geplande golfbanen reeds talloze mensen gearresteerd en in Mexico werd een anti-golffactivist valselijk beschuldigd van moord en gevangengezet.

Dat een balletje slaan onder een lekker zonnetje ver weg van huis meer voeten

in de aarde heeft dan je zou denken, moge duidelijk zijn.

Bron: AKTE, *Retour*.

Aborigines als toeristenattractie

De aborigines, afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners van Australië, zetten toeristische attracties op om hun cultuur te promoten en om in het eigen onderhoud te voorzien. 'Wallace Rockhole' is een geïsoleerde watervindplaats in de uitgesleten diepten van de McDonald Ranges in het hart van het Australische binnenland. Gedurende duizenden jaren was het een belangrijke verzamelplaats voor aborigines. De rotsformaties van de talloze kloven hebben unieke vormen en er zijn aborigine rots-tekeningen. Samen vormen ze een ware toeristenattractie. Met hulp van de Aboriginal and Torres Strait Islander Commission is er nu een modelproject voor ecotoerisme opgezet, dat inkomen genereert en zo de oude cultuur van Australië behoudt en weer tot leven brengt. Er is onder andere een goed geoutilleerd kampeerterrein gebouwd. 'Het doel is om zelfvoorzienend te worden en dat kan alleen maar via toerisme', zegt gemeentesecretaris Ken Porter. Hij voegt eraan toe dat de meeste buitenlandse bezoekers geïnteresseerd zijn in de cultuur van de aborigines.

De veertigduizend jaar oude aborigine cultuur is een belangrijke toeristenattractie voor Australië. Vorig jaar waren er zo'n miljoen bezoekers in de Northern Territory, gezamenlijk goed voor vierhonderdtachtig miljoen dollar. Er komen steeds meer bezoekers uit de steeds welvarender wordende Aziatische buurlanden. In heel Australië maken aborigines zich op om toeristenattracties met een aborigine tintje in orde te maken voor de ontvangst van dit bezoek. In 1993 kreeg de Javwoyn-gemeenschap de

gebruiksrechten terug van een stuk land dat bekend staat als Nitmiluk National Park, met daarin de Katherine Kloof, een van de meest spectaculaire wonderen der natuur in Australië. 'De Jawoyns willen zoveel ondernemingen opzetten als ze maar kunnen, waardoor ze geld kunnen verdienen, waarmee ze kunnen doen en laten wat ze willen', zegt John Ah Kit, die nu als parlementslid het grootste aborigine electoraat vertegenwoordigt. De Jawoyn Association is nu voor de helft eigenaar van Travel North Boten dat cruises in de Katherine Kloof organiseert, die nu zo'n tweehonderdvijftigduizend bezoekers per jaar trekken. De Jawoyns exploiteren ook een ecotoerisme-attractie in Manyalluk gelegen op twee uur rijden van Alice Springs. Het project dat kleinschalig begon, won al verscheidene prijzen.

Dergelijke toeristische ondernemingen zijn ontworpen om het stereotiep beeld van de aborigine gemeenschappen te corrigeren. Paul Ah Chee, een beroemde aborigine muzikant, laat zich kritisch uit over touroperators die niet laten zien hoe de mensen werkelijk leven. 'Sommigen willen aborigines naakt zien lopen, wilde vruchten eten. Als we zo zouden leven, dan was dat oké, maar we leven zo niet.'

Bron: Contours.

'TO DO! 95'-competitie gewonnen door vrouwenprojecten

Twee projecten in Azië, 'Sua bali' en 'Woodlands Network', zijn unaniem als winnaars van de 'TO DO!'-competitie uit de bus gekomen en werden op de International Tourism Exchange Berlin (ITB) '96 onderscheiden. 'TO DO!', een competitie voor sociaal verantwoorde toerismeprojecten, is een initiatief van de Studienkreis für Tourismus und Entwicklung en Tourism Watch in

Duitsland. In de wedstrijd gaat het in het bijzonder om de vraag in hoeverre de verschillende belangen van de lokale bevolking gediend zijn als het gaat om de planning en uitvoering van toerismeprojecten. De actieve betrokkenheid van de lokale bevolking is een essentiële vereiste. De kansen en bedreigingen die het project met zich meebrengen, moeten voor alle partijen helder zijn, evenals de te verwachten opbrengsten en de verdeling daarvan. Criteria zijn bijvoorbeeld een garantie betreffende de aantrekkelijkheid van toeristische banen en beschermende maatregelen ter behoud en versterking van de lokale cultuur. Maar ook het minimaliseren van sociaal-culturele schade veroorzaakt door toerisme is een criterium. In totaal schreven drieëntwintig projecten uit dertien landen verdeeld over vier continenten zich in. De respons op deze eerste 'TO DO!'-wedstrijd liet zien dat er al een aanzienlijk aantal initiatieven is dat aandacht besteedt aan de sociaal culturele aspecten van toeristische ontwikkeling.

'Sua Bali' is een klein vakantiecentrum met zes huisjes aan de rand van het dorp Kemenuh op Bali, Indonesië. De achterliggende gedachte van dit centrum is om een niet te groot vakantiecentrum voor westerse bezoekers op te zetten in een oosterse, Balinese omgeving, uitgaande van de sociale en culturele waarden van de regio. Deze gedachte werd op logische en consistente wijze vorm gegeven. De eigenares, mevrouw Ida Ayn Agung Mas, heeft haar concept op internationale noch op Europese leest geschoeid, maar is blijven vasthouden aan de Balinese Hindu-filosofie. Deze is erop gericht een filosofie van evenwicht te zijn, die altijd probeert tegenstellingen te overbruggen en belangen te versmelten met het doel tot harmonie te komen.

'Woodlands Network' werd gepresenteerd door projectdirecteur mevrouw Sarojinie Ellawela. Het project is van een zelfhulporganisatie in Banderawela, gelegen in de provincie Uva, een hooggelegen oerwoudgebied op Sri Lanka. De nadruk in het door zes vrouwen gedraaide servicekantoor ligt op 'toeristisch en regionaal netwerken' en het bij elkaar brengen of afstemmen van vraag en aanbod. Het doel van Woodlands Network was om lokale en regionale voorzieningen en structuren op allerlei niveaus om te vormen tot mogelijkheden om inkomens te vergaren. Zo brachten ze bijvoorbeeld Srilankaanse families en vakantie-gangers bij elkaar, als promotie voor het toerisme in eigen land. Bovendien hielp Woodlands Network bij het plaatsen van bezoekers in kloosters en meditatiecentra en bood verblijfplaatsen aan bij boeren, wetenschappers en ondernemers. Woodlands Network voerde zelf geen toerismeprogramma's uit, omdat men zoveel mogelijk lokale mensen zelf als ondernemers wilde laten participeren in inkomensgenererende toeristische projecten. Het netwerk organiseerde wel trainingsprogramma's voor lokale gidsen en gaf cursussen Engels.

Bron: STE, Tourism Watch.

Charter for sustainable tourism

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) en de WTO (World Tourism Organization) hebben op 28 februari in Milaan een samenwerkingsovereenkomst getekend ter ontwikkeling van 'sustainable tourism', duurzaam toerisme. Hiermee willen ze stimuleren dat het toerisme meer bijdraagt aan het milieu en aan het culturele erfgoed. Bovendien zou het de lokale bevolking meer moeten respecteren en de dialoog tussen culturen moeten bevorderen. Ter gelegenheid van de

ronde-tafelconferentie die aan de onder-tekening voorafging, sprak de directeur-generaal van UNESCO de hoop uit dat professionals werkzaam in het toerisme, die 'een groot gedeelte van hun activiteiten te danken hebben aan de ontdekking van het cultureel erfgoed, als tegenprestatie die cultuur meer aandacht zouden schenken'.

Op haar jaarlijkse bijeenkomst – van 9 tot 12 mei in Parijs – verwelkomde TEN (Third World Tourism European Ecumenical Network) deze samenwerking en het zogenaamde Charter for Sustainable Tourism dat eraan ten grondslag ligt. Maar TEN stelde tegelijkertijd ook vast dat er aan dit charter geen actieplan gekoppeld is. Hierdoor blijft het onduidelijk of, hoe, en door wie de mooie woorden in de praktijk uitgevoerd zullen worden.

Bronnen: UNESCO Sources, Charter for Sustainable Tourism, TEN-persbericht.

Toerisme in Costa Rica profiteert van ontwikkelingsgeld

De economie in Costa Rica leunt zwaar op de inkomsten uit het toerisme. Ook Nederland levert daarin een bijdrage. Niet alleen door de Nederlandse toeristen die het Middenamerikaanse land jaarlijks bezoeken. Ook de Nederlandse overheid draagt met ontwikkelingsgeld een steentje bij. Dit is opmerkelijk omdat minister Pronk van Ontwikkelingssamenwerking en zijn DGIS (Directoraat Generaal Internationale Samenwerking), die verantwoordelijk zijn voor de besteding van het ontwikkelingsgeld, nooit zoveel op hebben gehad met toerisme. Zij hebben geen vertrouwen in de bijdrage die die sector kan leveren aan ontwikkeling. De inkomsten van toerisme zouden niet gaan naar de doelgroepen van ons ontwikkelingsbeleid.

Toerisme zou te kwetsbaar zijn om een betrouwbare en een stabiele basis voor

ontwikkeling te vormen (zie wat er in Egypte gebeurde toen toeristen het slachtoffer werden van bomaanslagen). En het contact tussen de schaarsgeklede, fotograferende toeristen en de lokale bevolking zou ook niet bepaald bevorderlijk zijn voor ontwikkeling.

Dat er in Costa Rica wel Nederlands ontwikkelingsgeld aan toerisme wordt besteed, is het resultaat van een experiment met het ontwikkelingsbeleid. Al vanaf de jaren zestig wordt er naar mogelijkheden gezocht om de Derde Wereld een serieuze stem te geven in de besteding van ontwikkelingsgelden. In de loop van de tijd werd het ook steeds duidelijker dat een groot deel van de mondiale problemen alleen opgelost kon worden als ook het rijke noorden zich 'duurzamer' zou ontwikkelen. Die twee tendensen leidden in de jaren negentig tot een experiment onder de naam Duurzame Ontwikkelings Verdragen. Nederland sloot dit soort verdragen met Benin, Bhutan en Costa Rica. De kern van de gemaakte afspraken is dat de betreffende landen meer zeggenschap hebben gekregen over het hun toekomende ontwikkelingsgeld.

De Costaricaanse overheid maakte gebruik van haar onderhandelingspositie door te eisen dat toerisme (naast duurzame landbouw, milieu en afvalverwerking) onderdeel zou uitmaken van het verdrag. Zo werd toerisme onderdeel van het officiële Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Om de besteding van de gelden te begeleiden, is er zowel in Nederland als in Costa Rica een werkgroep in het leven geroepen om de autoriteiten te adviseren.

In november vond er een congres plaats in San José, Costa Rica, waarin kennis en ervaring werden uitgewisseld over duurzaam toerisme. Tegelijkertijd werd een actieprogramma geformuleerd. Het

toerisme in Costa Rica is vooral in handen van buitenlandse investeerders: negentig procent van de hotels en een groot deel van de particuliere natuurparken. Daarom stelde de conferentie vast dat de rol van de lokale bevolking meer aandacht moet krijgen. Niet alleen door het leveren van arbeidskracht, maar ook door meer invloed in de besluitvormingsprocessen. Daarvoor werden afspraken gemaakt om gemeenschappelijke projecten op te zetten op het gebied van beleidsontwikkeling, wetgeving, controle en management, ruimtelijke ordening, monitoring en marketing.

Gelijksoortige initiatieven zijn ook vanuit het onderwijs georganiseerd en zijn inmiddels in een verder gevorderd stadium. De Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer uit Breda en de Landbouw Universiteit van Wageningen werken samen met de Universidad Nacional in Heredia en ULACIT in San José. De stichting Retour werkt samen met de Duitse organisatie ZEB (Zentrum für Entwicklungsbezogenen Bildung) en het Costaricaanse Ecole Travel aan een scholing voor Nederlandse en Costaricaanse reisleiders.

Deze en andere initiatieven zullen verder besproken worden in de vervolgonferentie die gepland is in Wageningen, van 23 tot 28 september.

Bronnen: Toerisme en Recreatie, Transfer.

Maasai openen eigen natuurpark

Om de druk op de kwetsbare gebieden te verminderen en om flora en fauna wat meer lucht te geven, is een groot aantal mensen uit Kenia, Tanzania en Uganda gedwongen het land dat ze bewonen en het land waarvan ze leven, te verlaten. Hele dorpen zijn verplaatst om ruimte te maken voor natuurparken.

Het kan ook anders. In Kenia hebben Maasai hun eigen natuurpark geopend.

Het Kimana Community Wildlife Sanctuary ligt tussen de Nationale parken Amboseli en Tsavo en beslaat een oppervlakte van meer dan 6500 ha. Het is het eerste natuurpark dat eigendom is van en geëxploiteerd wordt door lokale Maasai. De verdiensten gaan naar ontwikkelingsprojecten zoals faciliteiten ten behoeve van de gezondheidszorg, scholen en voorzieningen voor schoon water.

Bron: Tourism Concern.

Kenia vraagt om gedragscode toeristenindustrie

Onder de hoede van Tourism Concern Kenia werd een ronde-tafelconferentie gehouden – de eerste ooit in Kenia – over de gevolgen van toerisme voor de natuur en cultuur van het land. Het doel was om te komen tot een gedragscode voor iedereen die zich bezighoudt met toerisme.

De Keniase minister van Toerisme en Natuurparken opende de bijeenkomst met de volgende woorden: 'We zijn verplicht passende beleidsmaatregelen te ontwikkelen en toe te passen die ons zullen helpen het noodzakelijk evenwicht met onze cultuur en natuur te bewaren. Ook moet de mogelijkheid worden onderzocht om tot een gedragscode te komen, waarbij alle deelnemers aan het toerisme verplicht zijn elke vorm van wangedrag te ontmoedigen, of het nu gaat om hotels, parken of welke plaats dan ook, of om contacten met lokale gemeenschappen. Met de negatieve invloeden van toerisme die verband houden met de directe relatie tussen toeristen en de lokale bevolking, wordt in de meeste bestemmingen zelden rekening gehouden. Het is dan ook mijn overtuiging dat ongewenste invloeden geminimaliseerd kunnen worden als we erin slagen de mensen die in contact komen met toeristen, ervan bewust te maken niet toe te staan dat er misbruik gemaakt

wordt van eigen tradities en waarden, en niet zelf de buitenlandse cultuur na te apen.'

Een gedragscode is inmiddels in voorbereiding en zal ter beoordeling verspreid worden over hotels en touroperators in Kenia. Op de conferentie zelf waren de deelnemers zeer enthousiast. Er werd gevraagd om een code in zes verschillende talen in een oplage van een miljoen.

Bron: Tourism Concern.

'Eerlijke' handel in reisbranche

In Duitsland heeft GEPA (Gesellschaft zur Förderung der Partnerschaft mit der Dritten Welt), de grootste onderneming op het gebied van faire handel met de derde wereld, besloten actief te worden in de reisbranche. De aanleiding om GEPA Fair Travel te starten was een toenemende vraag vanuit de handelspartners uit het Zuiden. Vanaf komend najaar worden reizen aangeboden naar handelspartners van GEPA in Kenia, Zuid-Afrika, Zimbabwe, Tanzania, Mexico, Peru, Chili en de Filipijnen. In nauwe samenwerking met deze partners hebben twee middelgrote touroperators het reisprogramma ontwikkeld. Het idee achter deze nieuwe onderneming was driedelig. Ten eerste het creëren van een nieuwe bron van inkomsten voor de handelspartners in het Zuiden. Daarnaast het creëren van een nauwere band met kopers van produkten uit de Derde Wereldwinkels in de hoop daarmee omzetstijging te verkrijgen. En ten slotte het creëren van begrip bij reizigers voor de arbeids- en leefomstandigheden van de GEPA-partners en hun families. Kortom, GEPA wil via reizen haar klanten dichterbij de culturele en sociaal-economische tradities van haar producenten brengen.

Het gaat om groepsreizen (acht tot twaalf personen) voor maximaal drie weken. Met daarin een introductieperiode van twee à drie dagen, waarna tien tot veertien dagen worden doorgebracht bij families die voor GEPA produceren. In de komende twee jaar wordt het concept getest en zijn de reizen alleen via GEPA te boeken. Tot de doelgroep behoren hoger opgeleide jongeren met interesse voor ontmoetingen met mensen in het Zuiden. GEPA Fair Travel heeft goede hoop op succes als de kostprijs van de reis onder 4000 DM kan blijven. Dat betekent dat er voor het programma ter plekke nog wat sponsors gevonden moeten worden. Men is ervan overtuigd dat hun handelspartners zelfbewust genoeg zijn om weerstand te kunnen bieden aan de dreigingen van sociaal-culturele veranderingen die de komst van toeristen nu eenmaal met zich meebrengt.

In Italië gaat RAM, een organisatie die zich onder andere bezighoudt met 'faire' handel, al sinds een aantal jaren met succes met groepen op bezoek bij haar partners in Nepal, India en Bangladesh.

In Nederland heeft Novib een aantal reispakketten samengesteld met vier partners in Irian Jaya en met Multatuli Travel, een Nederlandse touroperator die de principes van verantwoord toerisme toegeeft. Hierbij staat participatie van de lokale bevolking centraal. Novib's partner Yapsel is ter plekke verantwoordelijk voor de organisatie. Behalve ondersteuning op het gebied van landbouw, veeteelt en onderwijs, verzorgt Yapsel al enige tijd uitstapjes voor toeristen naar de traditionele dorpen van de Marind en de Kanum, omdat dit extra inkomsten oplevert. Dit gebeurt zonder de cultuur en de omgeving nadelig te beïnvloeden, voornamelijk door het reizen in groepjes van maximaal acht personen.

Volgens een onderzoek van Nijmeegse studenten zou er in de Nederlandse markt voor verantwoord toerisme slechts beperkt ruimte zijn. Toch neemt het aantal reisorganisaties dat zich in deze markt begeeft, toe. Veel van deze initiatieven zoeken steun bij ontwikkelingsorganisaties om het toerisme in Derde-Wereldlanden mee te ontwikkelen. Die staan echter niet te popelen om zich op dat terrein te begeven. Het toerisme is volgens hen nog geen degelijke economische activiteit die kan leiden tot duurzame ontwikkeling van rurale gebieden.

Bronnen: Novib, Inzet, AKTE, Retour.

Inkomsten internationaal toerisme meer dan miljard \$ per dag

Ondanks alle economische problemen en politieke onrust, blijft de reizigersstroom wereldwijd groeien. Volgens cijfers over '95 van de WTO (World Tourism Organisation) is het aantal grensoverschrijdende reizen gestegen tot 567 miljoen. Dit betekent een stijging van 3,8%, iets minder dan de 5,4% van het topjaar '94. De inkomsten uit het internationale reisverkeer stegen in 1995 met 7,2% tot een totaal van 372 miljard dollar. Daarmee hebben de internationale toerisme-inkomsten de magische grens van een miljard dollar per dag overschreden. De grootste groei was te zien in het Middenoosten, 11,8% meer aankomsten en circa 30% meer inkomsten. De traditionele groeiregio Zuidoost-Azië en Stille Oceaan was nog steeds een goede tweede met 8,6% meer reizigers en 12% meer inkomsten dan het jaar daarvoor. Het internationale toerisme groeide in 1995 in de landen in het Zuiden duidelijk sneller dan in de industrielanden. Europa is nog steeds de meest bezochte regio met bijna tweederde van het totaal aantal reizigers en meer dan de helft van

de totale inkomsten. De verre reizen vanuit Europa zijn meer gegroeid dan het verkeer tussen Europese landen, wat voornamelijk te danken is aan aanzienlijke dalingen van prijzen van vluchten en reizen naar verre bestemmingen. Ook de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) heeft de balans opgemaakt voor de 26 lidstaten, wat betreft de toerismecijfers. Het aantal reizigers nam weer toe met 4%, hoewel het aantal overnachtingen, met 3% tegen 11%, en de reële toerisme-inkomsten, met 2% tegen 4%, minder groeiden dan in 1994. Bovendien verschilde de groei nogal per land, zo was de groei in Zwitserland en Oostenrijk nihil, maar die in een aantal Middellandse-zeebestemmingen aanzienlijk: Turkije en Italië ieder 10%, Portugal 9% en Spanje 4%. De OESO kijkt met vertrouwen naar de toekomst, want het reizigersverkeer zal alleen maar groeien. In talrijke landen wordt onder druk van de concurrentie grote moeite gedaan om enerzijds de prijs/kwaliteitverhouding te verbeteren en anderzijds nieuwe markten te ontsluiten, zoals cultuur- en stedenreizen, speciale reizen voor ouderen en jongeren, alsook natuurreizen. Ook de recente GATT-overeenkomsten spelen een belangrijke rol omdat ze de liberalisering van het internationaal reisverkeer bespoedigen en zorgen voor snellere groei. Volgens de WTTC (World Tourism and Traffic Council) zijn reizen en toerisme samen de grootste economische sector van de wereld en groeien ze sneller dan de wereldeconomie.

In Nederland groeit al sinds 1985 het aantal aankomsten met gemiddeld 4% per jaar. In 1995 nam het aantal toeristen zelfs toe met 6% tot 6,6 miljoen. Toch maakt het ministerie van Economische Zaken zich zorgen. De grote groei van de vroegere Oostbloklanden

als toeristische bestemming zou de groei er in Nederland wel eens uit kunnen halen.

Bron: Contours, AKTE, Transverses.

'Ankor Wat' ten dode opgeschreven door plan voor attractiepark

Een plan om van het fameuze Cambodjaanse tempelcomplex Ankor Wat een op westerse leest geschoeid attractiepark te maken, is volgens het WMF (World Monuments Fund) desastreus voor dit architectonische wonder en voor de omgeving die stamt uit het koloniale verleden. Plannen om rond de in de twaalfde eeuw gebouwde tempel een vijftig miljoen dollar kostende geluid- en lichtshow te bouwen, leiden tot een catastrofe, aldus de heer Sanday van het WMF. Iedere zonsopgang en zonsondergang is al een show op zich.

Het idee om eerst een mega-toeristencomplex te creëren en het dan te vullen met bezoekers is verschrikkelijk, zo stelt Sanday, die bezig is met het behoud van het nabijgelegen klooster Preah Khan. Volgens een brief van UNESCO hebben drie grote projectontwikkelaars elk een luxe vijf-sterrenhotel van driehonderd kamers gepland en bestaan er plannen voor nog twee meer.

Hoeveel bezoekers kan Ankor Wat aan? Vorig jaar al dreigde het World Heritage Fund de tempels van haar lijst van beschermde, historische plaatsen te verwijderen. Er zou namelijk al begonnen zijn met de aanleg van bouwkundige voorzieningen op plaatsen waar dat volgens de UNESCO verboden was. De gouverneur van de noordelijke provincie Siem Reap ontkent echter dat er sprake is geweest van schending van UNESCO-regels.

Bron: Contours.

Vliegverkeer oorzaak klimaatverandering

Wist u dat een jumbo-jet B747 bij een gewone vlucht ongeveer evenveel stikstofoxide (NO_x) uitstoot als zeventig-duizend brandende oliehaarden van eengezinswoningen? Wist u dat u als gemiddelde autorijder zeven maanden zou kunnen rijden en evenveel energie zou verbruiken als tijdens een chartervlucht op en neer naar Mallorca verbruikt wordt?

Volgens het Duitse UBA (Umweltbundesamt) moeten belastingvoordelen voor kerosine afgeschaft worden om de milieuverontreiniging door het sterk groeiende luchtverkeer enigszins te kunnen beteugelen. Tegenwoordig kost een liter kerosine in Duitsland zo'n 34 cent. Zou op kerosine evenveel accijns zitten als op diesel, dan zou een reis naar Mallorca f94,- en een vlucht naar Thailand f610,- duurder zijn. Deze rekening presenteerde het UBA op de Internationale Toerismebeurs Berlijn '96 naar aanleiding van de resultaten van een studie van het Duitse Instituut voor Energie en Milieu Onderzoek. Volgens deze studie werd het aandeel van het vliegverkeer aan de milieuverontreiniging en klimaatbeïnvloeding tot nu toe onderschat. Tegenwoordig wordt ongeveer tien procent van de uitstoot van CO_2 en NO_x door het verkeer in Duitsland toegeschreven aan de luchtvaart. Tussen 1980 en 1993 is het aantal vliegkilometers dat elke Duitser gemiddeld aflegt, verdrievoudigd. Tot het jaar 2010 moet met nogmaals een verdubbeling rekening worden gehouden, waarbij zestig procent van de reizigers en zeventig procent van de hoeveelheid afgelegde kilometers aan het toerisme toe te schrijven is.

Daarom ook pleiten leden van de Commissies Toerisme en Verkeer van de Duitse Bondsdag voor opheffing van het accijnsvoordeel op kerosine en andere

subsidies voor het luchtverkeer (zoals onderzoek, infrastructuur en btw). Bovendien wil men dat er concrete maatregelen genomen worden om 'vakanties dichtbij huis' weer als norm te laten gelden. Deze uitspraken van politici van de Grünen worden onderschreven door het UBA, dat overigens zegt dat het geen zin heeft als alleen Duitsland tot accijns op kerosine overgaat, maar dat dit een gezamenlijke EU-actie moet zijn.

Bron: AKTE.

De Victoria-watervallen bedreigd

De Victoria-watervallen, gelegen op de grens tussen Zimbabwe en Zambia, worden ernstig bedreigd door ontwikkelingen in de industriële en toeristische sector en door ongecontroleerde groei van de steden, aldus de natuurbescherming.

De IUCN (World Conservation Union) heeft een onderzoek gedaan dat laat zien dat de snelle groei van de Victoria-watervallen tot het drukste toeristencentrum van zuidelijk Afrika, heeft geleid tot het opraken van natuurlijke hulpbronnen als water en land. Naar aanleiding van deze, in opdracht van de regeringen van Zambia en Zimbabwe uitgevoerde studie, werd tijdens een tweedaags congres gepraat over de toekomst van het gebied door regeringsvertegenwoordigers, ontwikkelaars en touroperators. Er werden verschillende toekomstscenario's uitgewerkt met de bijbehorende te verwachten ontwikkelingen, de gevolgen voor het milieu en de bevolking.

Om de groeiende economische ontwikkeling met de draagkracht van het milieu en de bevolking in balans te brengen, werd een aantal aanbevelingen gedaan. Zo moet de accommodatiecapaciteit in het gebied worden beperkt, waarbij de bestaande aandacht voor

kleine aantallen, veel bestedende toeristen blijft, maar tegelijkertijd nieuwe faciliteiten voor low budget-toeristen gecreëerd moeten worden. Opvallend in de slotverklaring is de ruime aandacht die er is voor een sterkere lokale overheid en voor het opzetten van structuren waarin privébelangen, overheid en lokale bevolking meer inspraak krijgen in planning en management van de toeristische ontwikkeling in het gebied.

Bron: persbericht IUCN, 20-3-1996

Verre reizen tegen afbraakprijzen afgelopen?

Door de vliegcramp bij de Dominicaanse Republiek, die aan 176 Duitse vakantie-gangers en 13 Turkse bemanningsleden het leven kostte, werd op tragische wijze de aandacht gevestigd op het fenomeen 'verre reizen tegen afbraakprijzen'. Je kunt vanuit Nederland al voor f999,- tien dagen naar Isla Margarita, maar hoe lang nog?

Al jaren zijn de prijzen in de felomstreden reismarkt aan het dalen. Dat deze zich continu naar beneden bewegende prijsspiraal ten koste kan gaan van de veiligheid en ook fatale gevolgen kan hebben, werd in één klap duidelijk. Of strengere veiligheidsmaatregelen en toelatingsvoorschriften genoeg effect zullen hebben, is de vraag, gezien de enorme economische druk binnen de luchtvaartindustrie. De liberalisering van de luchtvaart heeft al sinds jaren tot overcapaciteit en concurrentiedruk geleid, waardoor de prijzen tot een dieptepunt gekelderd zijn. En toch wordt er nog geëxpandeerd, omdat alleen door groei marktaandeel behouden kan blijven. Tot in het jaar 2013 willen luchtvaartmaatschappijen wereldwijd veertienduizend nieuwe vliegtuigen bestellen, vaak gefinancierd met staatsgeld die regeringen aan hun nationale vliegmaatschappijen ter beschikking stellen via subsidies en

belastingvoordelen. Dus zo vrij komt de prijs van een vliegticket nu ook weer niet tot stand, want minder vermogende staten zijn niet in de gelegenheid dergelijke steun te geven.

De vluchtkosten beslaan over het algemeen het grootste deel van het bedrag dat voor een vakantie betaald moet worden. Als daarop nu niet bezuinigd wordt, dan kan alleen nog bezuinigd worden op reisbureaunkosten in het land van herkomst of hotelkosten, vervoerkosten en reisbureaunkosten in het land van ontvangst. De dienstverleners in de ontvangende landen worden in steeds hardere onderhandelingen steeds verder uitgeknepen door de touroperators, die door schaalvergroting bovendien nog extra machtiger zijn geworden. Uiteindelijk gaat het vooral ten koste van het personeel en het milieu. In deze arbeidsintensieve, dienstverlenende branche kan besparing op personeelskosten leiden tot vermindering van service, maar vooral tot het gebruik van goedkope arbeidskrachten, waarbij uitbuiting en kinderarbeid op de loer liggen.

Ondanks het bedroevende prijsniveau hebben de ontvangende landen vaak geen keus, omdat ze onder druk van de Wereldbank en het IMF (Internationaal Monetair Fonds) afhankelijk zijn geworden van de inkomsten uit het toerisme om maar enigszins uit de schulden te kunnen komen. Omdat steeds nieuwe landen en nieuwe regio's met hetzelfde doel en met vergelijkbare aanbiedingen en attracties zich op de toerismemarkt begeven, kunnen de touroperators de verschillende aanbieders tegen elkaar uitspelen. Maakt het voor de toerist ten slotte wat uit waar zon, zee en strand gelegen zijn? De landen zelf moeten om aantrekkelijk te blijven steeds meer geld steken in infrastructuur en promotie speciaal gericht op het toerisme. Bovendien worden investeerders gelokt door

belastingvoordelen. Om dit alles te kunnen bekostigen, moet weer geld geleend worden en het begin van de vicieuze cirkel is weer bereikt.

Vakanties tegen afbraakprijzen naar verre exotische oorden zijn voor de toeristen gunstig. De gemiddelde besteedbare inkomens zijn tenslotte ook niet of nauwelijks gestegen de laatste jaren. Maar de prijs/kwaliteit-verhouding is zoek, en op langere termijn zal dit fout gaan. Het zal ten koste gaan van bijvoorbeeld de veiligheid, wat direct zichtbaar is. Maar vooral de mensen en het milieu in de ontvangende landen zullen eronder lijden. Er zijn al signalen dat de maat vol is. Zo zijn in de afgelopen maanden al reizen naar Gambia geannuleerd, omdat men daar geen behoefte meer had aan goedkope Nederlandse toeristen. En in Kameroen staat een aantal hoteleigenaars op de rand van faillissement, omdat de reisorganisatie die Nederlandse low budget-toeristen bracht, zijn betalingsverplichtingen niet nakwam.

Op de milieuconferentie in Rio de Janeiro zijn verplichtingen aangaande het behoud van het milieu en een evenrediger gebruik van alle natuurlijke hulpbronnen wereldwijd aangegaan. Om daaraan tegemoet te komen, zou het ook noodzakelijk zijn impopulaire maatregelen ten aanzien van de kosten van reizen te nemen, door bijvoorbeeld belastingvoordelen binnen de luchtvaart af te schaffen.

Bronnen: AKTE, de Volkskrant, Retour.

**Vertaling en redactie 'In het kort':
Theo Noten en Frans de Man**

RETOUR

PROJECTEN IN TOERISME & DUURZAME ONTWIKKELING

Retour

Stichting Retour is gespecialiseerd in toerisme en duurzame ontwikkeling. De activiteiten zijn onder te verdelen in 'Consultancy en projectorganisatie' en 'Informatie en promotie'.

Consultancy en projectorganisatie

Retour treedt op als consultant op het gebied van toerisme en duurzame ontwikkeling en geeft beleidsadvies betreffende daartoe te ontwikkelen strategieën aan ngo's, overheden en ondernemers. Retour concretiseert beleidsadviezen in haalbaarheidsonderzoeken en pilotprojecten ter plekke, waarbij actieve participatie van de lokale bevolking, inclusief vrouwen en jongeren, kenmerkend is. Voor onderzoek hanteert Retour een procesmatige 'action research'-methode, waarbij mogelijkheden en onmogelijkheden van een project worden onderzocht. Hierbij wordt aandacht besteed aan sociaal-economische, culturele, ecologische, evenals gender-, organisatie- en marketingaspecten.

Informatie en promotie

Retour stimuleert de discussie over toerisme en duurzame ontwikkeling en geeft informatie over de ontwikkeling van toerisme in ontwikkelingslanden en over de rol van toeristen, de toerisme-industrie, de overheid en ngo's daarbij. Dit gebeurt door middel van artikelen, seminars, discussiepanels en bijdragen aan radio- en tv-programma's.

Internationale samenwerking

Retour maakt deel uit van nationale en internationale netwerken die zich bezighouden met toerisme en duurzame ontwikkeling. In Nederland maken we deel uit van de Coalitie tegen Kindersekstoerisme. Verder zijn we verbonden aan TEN, een Europees netwerk dat gelieerd is aan ECTWT, het Derde-Wereldnetwerk voor toerisme naar ontwikkelingslanden.

Stichting Retour
Postbus 1570
6501 BN Nijmegen
Tel./fax (024) 3 60 62 24

Het zuiden

**Ontwikkelingslanden nemen
zelf het voortouw**

Een voorbeeld van toerisme en duurzame ontwikkeling

'Woodlands Network'

'Woodlands Network' heeft dit jaar op de internationale toerismebeurs in Berlijn de 'to do! 95'-prijs, voor projecten in duurzaam toerisme uitgereikt gekregen. Het is een project van een zelfhulporganisatie in Banderawela, gelegen in de provincie Uva, een hooggelegen oerwoudgebied op Sri Lanka.

De nadruk in het door zes vrouwen gedraaide servicekantoor ligt op 'toeristisch en regionaal netwerken' en het bij elkaar brengen of afstemmen van vraag en aanbod. Het doel van Woodlands Network is om lokale en regionale voorzieningen en structuren op allerlei niveaus om te vormen tot mogelijkheden om inkomen te vergaren.

Zo brengen ze bijvoorbeeld Srilankaanse families en vakantiegangers bij elkaar, als promotie voor het toerisme in eigen land. Bovendien helpt Woodlands Network bij het plaatsen van bezoekers in kloosters en meditatiecentra en biedt verblijfplaatsen aan bij boeren, wetenschappers en ondernemers.

Woodlands Network voert zelf geen toerismeprogramma's uit, omdat men zoveel mogelijk lokale mensen zelf als ondernemers wil laten participeren in inkomensgenererende toeristische projecten. Het netwerk organiseert wel trainingsprogramma's voor lokale gidsen en geeft cursussen Engels.

Toerisme draagt bij aan duurzame ontwikkeling als:

- het toekomstige generaties een hoeveelheid natuurlijke hulpbronnen nalaat die niet minder is dan die geërfd is van vorige generaties.
- het de behoeften bevredigt en de belangen dient van de lokale bevolking in bestemmingslanden.
- het afhankelijkheid van toerisme voorkomt door een bijdrage aan de ontwikkeling van niet-toeristische economische, sociale en culturele sectoren te leveren.
- het zich aanpast aan het lokale milieu en aan de lokale kringloop van grondstoffen en energie.
- het zich aanpast aan de fase van ontwikkeling waarin het bestemmingsgebied zich bevindt.
- het tot stand komt via een zorgvuldig planningsproces en de lokale bevolking op elk niveau betreft bij besluitvorming, planning en realisering.
- het een continu ontwikkelingsproces is, dat voorziet in een flexibele planning, begeleiding en evaluatie.
- het een intercultureel leerproces bevordert via wederzijdse uitwisseling van informatie en respect.
- het niet leidt tot negatieve gevolgen, zoals (kinder-)prostitutie, misdaad en druggebruik.

MONTE ZUMA

**TIJDSCHRIFT VOOR TOERISME
& DUURZAME ONTWIKKELING**